

УДК [94(477.83/.86):070.477(477.83-25)]"1930"

DOI: 10.33402/up.2020-13-224-242

Адам ОСТАНЕК

доктор історії

*професор факультету безпеки, логістики та обладнання
Військової технічної академії ім. Я. Домбровського у Варшаві*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0801-8110>

e-mail: adam-ostanek@wp.pl

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ДИСКУСІЇ НАВКОЛО ПРОБЛЕМИ САБОТАЖІВ І ПАЦИФІКАЦІЇ 1930 РОКУ НА СТОРІНКАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ПРЕСИ, ЇХНІЙ ВПЛИВ НА МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ВЗАЄМИНИ І БЕЗПЕКУ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Засоби масової інформації завжди були інструментом пропаганди. Нерідко, особливо в критичних ситуаціях, їх використовували для ведення відкритих воєн з метою нав'язування широким масам конкретних політичних поглядів. Через колосальний вплив медіа на суспільство такі баталії відображались на безпеці держави. Якщо суперечки мали локальний характер, то наслідки пресової війни були обмеженими, та в разі виходу чвар за межі держави все ставало куди серйозніше – від втрати авторитету до напруження в міжнародних відносинах. Польсько-українські дискусії в медіапросторі щодо саботажів українських націоналістів і нібито репресій з боку польської влади влітку 1930 р. на території Східної Малопольщі мали величезний вплив на безпеку Другої Речі Посполитої. У першій фазі пресової війни результатом стало погіршення і без того не найкращих взаємин між поляками й українцями у відродженій Польській державі. Друга фаза призвела до того, що Ліга Націй під тиском громадської думки і частини політичного істеблїшменту прийняла дев'ять скарг проти Польщі. Внаслідок цього авторитет і репутація Польщі на міжнародній арені похитнулися, а в багатьох країн виник негативний образ Речі Посполитої. Інтенсифікація саботажів у Східній Малопольщі викликала інтерес польської, української і західноєвропейської преси. Мовчання українських політиків, інтелігенції і духовенства погіршувало ситуацію, адже польська преса звинувачувала всіх українців в антидержавній діяльності. Вважали, що мовчання означає тиху згоду. Українці вступили в медіальну війну одразу після впровадження режиму пацифікації. Медійна війна мала двоякі наслідки. В середині держави загострилися міжнаціональні суперечності, на міжнародній арені антипольська пропаганда породжувала ворожість до Речі Посполитої. До позитивних аспектів належало те, що частина українців, яка не погоджувалася з тактикою УВО/ОУН, намагалася знайти шляхи до порозуміння.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Східна Малопольща, польсько-українські відносини, безпека, львівська преса.

Дискусії і суперечки в медіа були і залишаються постійним елементом кожного політичного, національного чи міжнародного конфлікту. Відколи з'явилися засоби масового поширення інформації (спершу преса, далі радіо, згодом телебачення і врешті інтернет), людство почало використовувати їх для пропагандистських цілей. Преса, хронологічно перший засіб, стала, з одного боку, носієм політичної і національної думки, з іншого – перетворилася в інструмент реалізації політичних інтересів.

На зламі XIX–XX ст. з огляду на технологічний прогрес публікували досить багато періодичних видань. Кожне містечко і більша політична група прагнули мати власний друкований орган, щоб збільшити вплив на суспільство й ефективніше пропагувати свої погляди.

Пресова боротьба в Другій Речі Посполитій проходила зазвичай навколо господарських і політичних проблем. Також доволі часто на шпальти газет потрапляли сюжети національного характеру, що було важливим питанням з огляду на склад населення – національні меншини становили 31% усіх громадян держави. Медійні війни, які виникали між представниками різних етнічних груп, були природним наслідком наявності у кожної з них власної періодики.

Суперечки в газетах на тлі національних відмінностей зводилися переважно до мериторичного змісту, хоча й не були позбавленими емоційного забарвлення і політизованості. Здебільшого йшлося про потреби, права та обов'язки всіх громадян Польщі незалежно від національності і віровизнання. Ситуація могла змінюватися в умовах ескалації конфлікту і його виходу за межі преси й звичайних дебатів. Тоді обмін думками набирив гостроти. Автори публікацій починали відходити від фактографії, вдаючись до популізму, демагогії чи банальної брехні. Газетні війни негативно впливали на безпеку в країні, адже погіршували відносини в суспільстві та радикалізували національні антагонізми. Їхні наслідки часто виходили за межі державного кордону, що завжди призводило до зниження позицій на міжнародній політичній арені.

Прикладом медійної війни були дискусії, що виникали навколо подій у Східній Малопольщі в 1930 р. Йдеться про акції саботажу, які організовували українські націоналісти проти поляків, євреїв та угодово налаштованих українців, а також пацифікацію як реакцію з боку Польської держави. Основними жертвами цього конфлікту були пересічні люди, звичайні поляки й українці, що не мали відношення до політики і мирно співіснували на одній території.

Основою джерельної бази цієї статті є документи з архівів України і Польщі. Ключову роль, звичайно, відіграє польська й українська преса цього періоду.

Як ми вже згадували, причиною польсько-української медійної війни були події другої половини 1930 р., коли Східною Малопольщею і частково Волинням прокотилася хвиля акцій саботажу. Їхнім ініціатором і найчастіше виконавцем була Українська військова організація (УВО), що входила в склад Організації українських націоналістів (ОУН). В період від липня до листопада 1930 р. на території Львівського, Тернопільського, Станіславівського воєводств, а також на Волині відбулося 25 актів саботажу проти держави. Найбільше таких випадків сталося у Львівському воєводстві – всього 13, менше в Станіславівському – 6, в Тернопільському – 4 і у Волинському – 2. Дії саботажників переважно зводилися до знищення інфраструктури, телефонного та телеграфічного зв'язку (воєводства: Львівське – 4, Станіславівське – 5, Тернопільське – 4, Волинське – 1). Крім того,

трапився один випадок збройного пограбування, внаслідок чого загинув працівник поліції (Львівське воєводство), та три випадки знищення державних об'єктів (Львівське воєводство). Завдяки політичному втручанню вдалося не допустити щонайменше чотирьох інших саботажних акцій¹.

Суттєво масштабнішими були акти, спрямовані проти приватної власності поляків, євреїв і лояльних щодо Польської держави українців. У період з липня по листопад сталося 172 підпали господарських споруд і залишеного на полі урожаю. З цієї кількості 90 підпалів було в Тернопільському воєводстві (46%), 69 – у Львівському (35%), 35 – у Станіславівському (18%) і один на території Волинського воєводства (0,5%). Складно оцінити, скільки підпалів не допустила поліція, громадські варти і самі власники, але на підставі збереженої документації можна ствердити, що їхня кількість була значною².

Таблиця 1. Кількість актів саботажу в період липня–листопада 1930 р³.

| Воєводство | Місяць | | | | | Серед іншого об'єкти | | Разом |
|-----------------|----------|-----------|------------|-----------|----------|----------------------|------------|------------|
| | VII | VIII | IX | X | XI | державні | приватні | |
| Львівське | 3 | 22 | 32 | 9 | 3 | 13 | 56 | 69 |
| Тернопільське | 1 | 25 | 56 | 8 | - | 4 | 86 | 90 |
| Станіславівське | 2 | 9 | 14 | 5 | 5 | 6 | 29 | 35 |
| Волинське | - | 1 | - | 2 | - | 2 | 1 | 3 |
| РАЗОМ | 6 | 56 | 102 | 22 | 8 | 25 | 172 | 197 |

Дії українських націоналістів змусили польську владу зробити відповідні кроки, щоб повернути безпеку в регіон. Спершу, в липні–серпні, основним способом гальмування саботажів були розпорядження локальної адміністрації⁴. Однак доволі швидко стало зрозуміло, що така протидія неефективна і потрібна скоординована

¹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (далі – AAN). Sygn. 9.1250; Останек А. Паціфікація 1930 року: дія чи протидія польської влади в контексті безпеки держави та регіону / пер. з пол. А. Вараниці. *Історичні та культурологічні студії*. Львів, 2014–2015. Вип. 6–7. С. 133–147.

² AAN. Sygn. 322. 2257.

³ AAN. Sygn. 322. 2257. Materiały o akcji sabotażowej w Małopolsce Wschodniej przesłane przez MSZ polskim placówkom dyplomatycznym 16 I 1931 r.; DALO. F. 1. Op. 51. Spr. 184. Sabotaże za sierpień, wrzesień i październik 1930 r. według miejscowości; DALO. F. 121. Op. 3c. Spr. 602. Sprawozdanie z końcowej akcji likwidacyjnej ruchu sabotażowego na terenie woj. lwowskiego w listopadzie 1930 r. z 24 XII 1930 r., Załącznik 1; Wykaz KW PP w Stanisławowie z 23 XII 1930 r. z akcji sabotażowych i kontrakcji władz w listopadzie 1930 r.

⁴ Наприклад: Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.). Ф. 121. Оп. 3с. Спр. 600. Zarządzenie komendanta wojewódzkiego PP we Lwowie w sprawie nocnych patroli na liniach telegraficznych z 17 VIII 1930 r.; Там само. Спр. 607. Zarządzenia wojewody tarnopolskiego w związku z działalnością sabotażową UWO z 16 VIII 1930 r.; Zarządzenie prewencyjno-represyjne wojewody stanisławowskiego w związku z działalnością sabotażową UWO z 20 VIII 1930 r.

акція, розпланована на найвищому державному рівні. В останні дні серпня і на початку вересня у Варшаві було прийняте рішення про проведення репресивної акції⁵. Її зміст зводився до трьох напрямів:

1. дії превентивно-репресивного характеру;
2. поліційна акція;
3. розквартирування війська.

Поліційна і військова частини акції мали бути орієнтовані не тільки на покарання безпосередніх винуватців, але й «винних морально», тобто на осіб, які своїми діями закликали підтримувати тероризм. Найвищий рівень репресій мав бути використаний власне в стосунку до виконавців антидержавних дій, їхніх очільників, організацій і осіб, які перешкоджали слідчому провадженню чи замітали сліди злочину. Діяльність війська і поліції суворо регламентували обов'язкові інструкції⁶.

Згідно з опрацьованим планом, 20 вересня 1930 р. 1 041 функціонер поліції в 17 кампаніях розпочав акцію репресій. Підтримку їм забезпечувала локальна влада. Ревізії проводили і в приватних будинках, і в приміщеннях організацій, культурних, господарських та громадських товариств, що належали українцям. Пацифікація проходила на території таких воєводств: Львівського (повіти Бібрка, Дрогобич, Городок, Яворів, Львів, Перемишль, Рудки, Сокаль, Жовква), Тернопільського (повіти Бережани, Тернопіль, Підгайці, Збараж), Станіславівського (повіти Рогатин і Городенка). Остання організована поліційна кампанія відбулась 11 жовтня 1930 р.⁷

Діяльність війська зводилася до розквартирування в окремих селах. За законом мешканці цих сіл були зобов'язані безкоштовно розмістити військових у своїх помешканнях, забезпечуючи їх усім необхідним за ціною, нижчою від ринкової. Військова акція розпочалася 25 вересня і тривала до 17 жовтня 1930 р. Вона поширилася на повіти Львівського воєводства (Бібрка, Городок, Яворів, Львів, Перемишль, Рудки, Сокаль, Жовква), Тернопільського (Бережани, Бучач, Тернопіль, Трембовля, Підгайці, Збараж, Зборів), Станіславівського (Рогатин)⁸.

Слушність акції пацифікації підтверджує ефективність деяких ревізій. У процесі поліційної акції було конфісковано 1 287 карабінів, 292 рушниці, 566 револьверів, 298 багнетів, 46 стилетів, 47 шабель, 27 кастетів, 99,80 кг вибухових матеріалів,

⁵ Держархів Львівської обл. Ф. 1. Оп. 51. Спр. 192. Zarządzenia MSWewn. w sprawie skoordynowania i scentralizowania przeciwsabotażowej akcji władz bezpieczeństwa z 4 IX 1930 r.

⁶ Dziennik ustaw (далі – Dz. U.). 1925. Nr 97. Poz. 681. Ustawa z 15 VII 1925 r. o zakwaterowaniu wojska w czasie pokoju; Dz. U. 1928. Nr 28. Poz. 257. Rozporządzenie prezydenta RP z 6 III 1928 r. o Policji Państwowej.

⁷ AAN. Sygn. 9.1250. Komunikat nr 5 Wydziału Bezpieczeństwa MSWewn. z 10 I 1931 r. o przejawach działalności UWOW za okres 1 IX–21 XII 1930 r.

⁸ Держархів Львівської обл. Ф. 121. Оп. 3с. Спр. 602. Wykaz miejscowości w woj. lwowskim objętych akcją pacyfikacyjną przez oddziały wojskowe za okres 1 VII–30 XI 1930 r.; Там само. Спр. 607. Sprawozdanie z akcji sabotażowej i kontrakcji władz na terenie woj. tarnopolskiego w okresie 1 VII–30 IX 1930 r. z 19 X 1930 r.; Державний архів Івано-Франківської області (далі – Держархів Івано-Франківської обл.). Ф. 68. Оп. 2. Спр. 155. Wykaz miejscowości woj. stanisławowskiego objętych akcją pacyfikacyjną w czasie od 26 IX do 15 X 1930 r. przez oddziały wojskowe.



Карта 1. Акції саботажу та пацифікації в 1930 р.

31 гранату, 2 857 одиниць набоїв до карабінів, револьверів і рушниць, 137,4 м бікфордого шнура, 56 пар ножиць для дроту. Під час самої тільки акції знайшли 1 100 карабінів, 233 рушниці, 372 револьвери, 293 багнети, 30 стилетів і 38 шабель⁹.

Кількість конфіскованої під час репресивних заходів вогнепальної зброї (1 705 штук за 5 195 обшуків) дає підстави говорити про те, що майже кожен третій підозрюваний володів одиницею зброї. Якщо порівнювати кількість вилученої зброї із кількістю місцевостей (325 населених пунктів), де робили ревізії, виходить, що на одне село припадало понад п'ять одиниць.

У період липня–листопада 1930 р. було арештовано 1 739 осіб, з них проти 1 143 осіб підготовано обвинувальні акти. Лише у Львівському воєводстві до

⁹ Держархів Львівської обл. Ф. 121. Оп. 3с. Спр. 602. Sprawozdanie z 3 I 1931 r. odnośnie do broni, amunicji i materiałów wybuchowych zakwestionowanych w okresie pacyfikacji na terenie 3 województw Małopolski Wschodniej.

в'язниці потрапило 405 осіб, в Тернопільському – 593 особи, а в Станіславівському – 741 особа. У вересні 1930 р. поліція арештувала 701 особу, з них у Львівському воєводстві – 234, в Тернопільському – 283, в Станіславівському – 184. З огляду на факт, що найбільша кількість арештованих була у вересні, тобто в період репресивної акції, дії поліції виявились дуже ефективними¹⁰.

Через участь молоді, зокрема учнів середніх шкіл, в організації саботажів на зламі вересня–жовтня влада закрила чотири гімназії з українською мовою викладання (в Тернополі, Рогатині, Станіславові і Дрогобичі). 26 вересня 1930 р. було також повністю ліквідовано «Пласт» на території всіх трьох воєводств¹¹.

Як у ході поліційно-військової акції, так і після її завершення окремі воєводи видавали розпорядження про заборону діяльності тих організацій, в яких під час обшуків було знайдено книги та газети антидержавного змісту. На території всієї Східної Малопольщі в жовтні і на початку листопада було закрито 29 товариств «Луг», 21 організацію «Сокола», 24 «Просвіти», один кооператив і два інші об'єднання. Додамо, що українське населення найчастіше зі страху перед ревізіями і репресіями саме приймало рішення про закриття однієї з організацій. Так, самі українці ліквідували 17 товариств «Луг», 19 «Соколів», 25 «Просвіт», 7 кооперативів і два інші об'єднання. Характерно, що це переважно стосувалося повітів з найбільшою кількістю саботажів¹².

Під час пацифікації нерідко траплялися зловживання з боку військових і поліцейських. Причини і наслідки були різними. Знищення людських помешкань і запасів їжі було природним ефектом акції такого типу. Рівень зловживань збільшувався, коли знаходили незаконні предмети й матеріали, адже їхнє виявлення робило обшук ще детальнішим. Звичайно, жодного виправдання не можуть мати випадки побиття чи навмисного пошкодження чужого майна. Хоча фактичну частоту порушення закону військовими і поліцією сьогодні визначити важко, відомо точно, що польські громадяни української національності склали свої скарги до гродських судів. Збережені телефонограми комендантів Львівської державної поліції це підтверджує. На підставі цього відомо, що у Львівському воєводстві в період з жовтня 1930 р. до весни 1931 р. в суді розглядали 22 справи про побиття солдатами цивільних мешканців (в Яворові – 12, в Городку – 5) і одну судову справу про привласнення солдатами продовольчих товарів на суму 80 злотих (в Городку)¹³.

¹⁰ AAN. Sygn. 9.1250. Komunikat nr. 5. Wydziału Bezpieczeństwa MSWewn. z 10 I 1931 r. o przejawach działalności UWO za okres 1 IX–21 XII 1930 r.

¹¹ Ibid.

¹² AAN. Sygn. 9.1250. Komunikat nr. 5. Wydziału Bezpieczeństwa MSWewn. z 10 I 1931 r. o przejawach działalności UWO za okres 1 IX–31 XII 1930 r. Warto dodać, że likwidowane przedstawicielstwa poszczególnych organizacji ukraińskich stanowiły niewielki procent ogółu wówczas istniejących. Przykładowo zamknięcie 49 «Proświt» oznaczało spadek ich łącznej liczby w Małopolsce Wschodniej o 1,6% z 3 000 do 2 961.

¹³ Держархів Львівської обл. Ф. 121. Оп. 3с. Спр. 609. Telefonogram komendanta powiatowego PP w Jaworowie nr. 144/II/31 z 17 III 1931 r.; Telefonogram komendanta powiatowego PP w Gródku Jagiellońskim nr. 147 z 17 III 1931 r.

Закономірно, що окреслені події широко обговорювали в польській та українській пресі. З часом про пацифікацію і саботажі почали писати також закордонні видання. Конфлікт українських націоналістів і Польської держави перетворився у справжню медійну війну українців і поляків. Не складно здогадатися, що взаємні звинувачення переважно зводились до персональних атак з використанням агресивної риторики і брехні, щоб послабити позиції протилежної сторони.

1930 р. у Львові виходило досить багато публіцистичних видань. До найбільш популярних газет належали: «Chwila», «Gazeta Lwowska», «Gazeta Poranna», «Słowo Polskie» та «Wiek Nowy». З української преси – «Діло», «Громадський Голос», «Народня справа», «Новий Час», «Правда», «Рада», «Русській Голос», «Вперед», а також «Земля і Воля».

Вплив кожного з видань залежав від накладу і частоти виходу номерів. На сторінках усіх газет була досить детальна інформація про перебіг подій 1930 р., проте власне у Львові медійна війна досягла найбільших масштабів. Вели її, з одного боку, «Słowo Polskie» і «Gazeta Lwowska», з іншого – щоденник «Діло». Українська преса, що виходила раз на тиждень, на два чи місяць, не настільки ангажувалася в дискусії з поляками, інформуючи своїх читачів про ситуацію в більш поміркований спосіб. Відповідно, щоб простежити хід польсько-українських дискусій на львівському ґрунті у всій його гостроті і зрозуміти їхній вплив на безпеку держави й регіону, використовуємо власне статті зі «Słowa Polskiego», «Gazety Lwowskiej» і українського «Діла», а також звертаємось до іноземної періодици.

На перші випадки саботажу преса не звернула особливої уваги. Лише зростання їхньої інтенсивності привело до того, що польські видання почали про це писати. Українські газети здебільшого мовчали або обмежувались лаконічними коментарями.

Перші значні публікації на тему саботажів, що з'явилися на шпальтах українських і польських газет, датовані 30 липня 1930 р. В цей день відбувся напад членів УВО на поштовий транспорт у Бібрці, внаслідок чого загинув поліцейський і було вкрадено 26 000 злотих.

Українська преса доволі коротко повідомила про напад, хоча й визнала, що найбільш вірогідними винуватцями злочину є члени «Пласту», пов'язані з УВО¹⁴. Польські газети описували подію детальніше, зазначаючи, що цей вчинок «не є ані виявом патріотизму... ані виявом ідеї, а лише звичайним бандитизмом»¹⁵. Вже тоді говорилося, що польська влада мусить зреагувати і перевірити діяльність українських молодіжних організацій, зокрема «Пласту», який виховує молоде покоління всупереч принципам скаутського руху¹⁶.

Наступні виступи українських націоналістів мали ширше відлуння. Розголос збільшувався через те, що в період саботажів представники української еліти, які користувалися в суспільстві авторитетом і повагою, мовчали, а якщо й висловлювалися, то обмежувалися лише імперативними фразами.

¹⁴ Діло (Львів). 1930. № 168. 1 серпня. С. 4.

¹⁵ Gazeta Lwowska (Lwów). 1930. Nr. 177. 3–8 sierpnia. S. 1.

¹⁶ Słowo Polskie (Lwów). 1930. Nr. 208. 2–8 sierpnia. S. 7.

Похорон вбитого поліцейського проходив 2 серпня на тлі маніфестації проти бандитизму. За матеріалами польських видань, у ній взяло участь кілька тисяч людей, хоча насправді кількість була об'єктивно меншою¹⁷. З того часу преса все частіше писала про саботажі. Вже 4 серпня «Słowo Polskie» повідомило про напад на поліцейського якогось українця під час звичайної перевірки особових документів¹⁸.

Сильний розголос у суспільстві мали статті зі «Słowa Polskiego» під назвою «Факел підпалювачів не торкається стіни!» і «За підпали фільварків платить Берлін!» – обидві опубліковані в номері за 23 серпня 1930 р. У першій з них йшлося про необхідність полякам солідаризуватися і посилити увагу до розвитку польської культури через просвітні організації в Східній Малопольщі. Автор також наголошував на потребі покарати винних українців і вважав, що дії українських націоналістів мають підтримку українського населення та очільника Греко-Католицької Церкви Андрія Шептицького. Друга стаття стосувалася українсько-німецьких зв'язків і можливого фінансування діяльності УВО/ОУН з боку Берліну, що мало б підштовхнути польську владу до рішучих кроків¹⁹.

Про важливість рішучої реакції Варшави писала також «Gazeta Lwowska». В номері за 31 серпня 1930 р. була опублікована стаття «Ліквідація акції саботажу у Східній Малопольщі», де з неприхованим полегшенням написано: «Влада, яка від самого початку докладно орієнтувалася в ситуації, вирішила остаточно покласти край цій бандитській роботі»²⁰. Новину про початок пацифікації польське суспільство загалом зустріло дуже схвально.

Вже через кілька днів польські видання повідомляли про чергові випадки саботажу. В ніч з 2 на 3 вересня у Львові підпалили трибуни стадіону спортивного клубу «Чорні», що призвело до помсти – нападу на кількох українських інтелігентів. Їх нападники звинувачували у бездіяльності. Українська преса знову повідомила лише про факт підпалу²¹. В польських газетах цій події надали значної ваги. Автори публікацій закликали все польське населення об'єднати сили для відновлення трибун, інформуючи з номера в номер про збір коштів. Акцентували також на потребі покарати винних²².

Погіршення польсько-українських взаємин вплинуло і на характер дискусій у пресі. Особливо детально львівські газети описували події середини вересня, коли акти саботажу поширилися на державне майно, зокрема провокування аварій на залізниці. Для посилення емоційного впливу на читачів автори дуже гіперболізували потенційні наслідки подій, що могли б статися, якби наміри зловмисників не викрили²³.

¹⁷ Ibid. Nr. 209. 3–8 sierpnia. S. 5.

¹⁸ Ibid. Nr. 210. 4–8 sierpnia. S. 7.

¹⁹ Ibid. Nr. 229 z 23 VIII. S. 1. Warto dodać, że artykuł w całości przedrukowała prasa tarnopolska – див.: Głos Polski (Łódź). 1930. Nr 35. 31 8 sierpnia. S. 2.

²⁰ Gazeta Lwowska. 1930. Nr. 200. 31 8 sierpnia. S. 1–2.

²¹ Діло. 1930. № 195. 5 вересня. С. 4–5; Słowo Polskie. 1930. Nr. 241. 4 września. S. 4; Słowo Polskie. 1930. Nr. 242. 5 września. S. 7. Kwota 60 000 zł (1930) ≈ 1 473 000 zł (2016).

²² Gazeta Lwowska. 1930. Nr. 206. 7 września. S. 3; Słowo Polskie. 1930. Nr. 243. 6 września. S. 9.

²³ Gazeta Lwowska. 1930. Nr. 209. 11 września. S. 5; Ibid. Nr. 216. 19 września. S. 5; Ibid. Nr. 218. 21 września. S. 5.

Викриті спроби саботажу також описували досить широко. Про плани нападу на приміщення Товариства Рухливих Забав у Львові і виявлення 34 кг вибухових речовин на околицях Борислава в номерах 5–6 інформувало «Słowo Polskie». В драматичному тоні зображали героїзм поліції, що врятувала мало не весь нафтовий промисел²⁴.

До рівня замаху на символ польськості Львова «Gazeta Lwowska» і «Nowy Wiek» прирівняли спробу підірвати Панораму Рацлавіцку. В окремих статтях про це зазначали, що терористи не зупиняться ні перед чим і не мають нічого святого²⁵.

На сторінках «Діла» інформація про саботажі з'явилася лише в середині вересня, коли влада перейшла до рішучих дій, проводячи арешти підозрюваних, зокрема українських політиків у Львові. Публікації на цю тему часто зводилися до звичайної полеміки з польською пресою. Автори статей відкидали звинувачення в тому, що терористичні акти були організовані українськими націоналістами, і вважали, що арешти проходили без достатньої доказової бази²⁶.

3 жовтня 1930 р. польські видання почали особливо гостро критикувати митрополита Андрея Шептицького, який у середовищі українців користувався безумовним авторитетом. Митрополиту закидали те, що він тривалий час ігнорував дії саботажників і лише після початку акції пацифікації, тобто 30 вересня, поїхав до Варшави на переговори з центральною владою²⁷. Характерно, що на бездіяльність А. Шептицького звернув увагу також британський консул у Польщі Франк Севері. Він вважав, що митрополит мав звернутися з пастирським посланням до греко-католиків, щоб припинити беззаконні дії²⁸. Цікавим в цій ситуації було спостереження кореспондента газети «Times» А. А. Баркера, який прибув у Східну Малопольщу між 21 і 24 жовтня. Під час однієї з зустрічей із польським послом в Осло Лешеком Мальчевським, вже після повернення з Малопольщі, він заявив, що «Шептицький є злим духом Східної Галичини, який для задоволення непомірних амбіцій не вагається у виборі методів»²⁹.

Після приїзду до Варшави 30 вересня А. Шептицький зустрівся з кількома польськими політиками, зокрема з міністром внутрішніх справ генералом Феліціаном Славоем Складовським. Зустріч з Юзефом Пілсудським не відбулася, бо, як зазначало тернопільське видання «Głos Polski», «митрополит спізнився щонайменше на два місяці»³⁰. У пресі також постійно стверджували, що Андрей Шептицький намагається всіляко уникнути публічного осудження дій саботажників і

²⁴ Słowo Polskie. 1930. Nr. 242. 5 września. S. 7; Ibid. Nr. 243. 6 września. S. 7.

²⁵ Gazeta Lwowska. 1930. Nr. 214. 17 września. S. 5; Wiek Nowy (Lwów). 1930. Nr. 8773. 17 września. S. 12.

²⁶ Przykładowo див.: Діло. 1930. № 195. 4 вересня. С. 5; Там само. № 200. 10 вересня. С. 3.

²⁷ Słowo Polskie. 1930. Nr. 269. 2 października. S. 1.

²⁸ Zięba A. Pacyfikacja Małopolski Wschodniej w 1930 roku i jej echo wśród emigracji ukraińskiej w Kanadzie. *Przez dwa stulecia XIX i XX w.* Studia historyczne ofiarowane prof. W. Felczakowi. Kraków, 1993. S. 83.

²⁹ AAN. Sygn. 322.5144. Sprawozdanie posła RP w Oslo z 17 III 1931 r. w sprawie rozmów odbytych z korespondentem «Times'a».

³⁰ Głos Polski. 1930. Nr. 40. 5 października. S. 4.

видати відповідне пастирське послання до вірних³¹. Репутація Греко-Католицької Церкви не покращувалася і через те, що певні представники духовенства, наприклад, львівський єпископ Іван Бучко, взагалі відкрито підтримували антипольську кампанію, яка розпочалася в німецьких медіа³².

Польська преса також засуджувала головних українських політиків, які не тільки оминали тему саботажів, але й одночасно використовували реакцію польської влади як аргумент критики держави в міжнародних переговорах. Так, зокрема, вчинив Василь Мудрий під час Конгресу меншин в Женеві³³.

Легальні українські організації, інституції, Греко-Католицька Церква та політичні еліти своїм мовчанням у справі терористичних актів негласно підтримували дії УВО/ОУН, солідаризуючись із їхньою формою боротьби. Така позиція викликала негативну реакцію і з боку офіційної влади, і серед польського населення³⁴.

Лише українські політики на еміграції, пов'язані колись із Українською Народною Республікою (петлюрівці), відкрито відмежовувалися від дій націоналістів. 8 листопада 1930 р. Головна еміграційна рада видала спеціальну заяву, в якій рішуче засудила саботажі у Східній Галичині. Еміграційні діячі стверджували, що польсько-український конфлікт використовують комуністи, спільні вороги поляків і українців³⁵.

Наступний етап медійної війни розпочався в середині вересня внаслідок початку пацифікації. Спершу вона проходила суто в польських і українських виданнях, далі – поширилась на закордонні, тобто європейські та американські. Як виявилось, добре законспіровані структури УВО/ОУН за кордоном активно й ефективно вели антипольську пропаганду на Заході.

З кінця вересня і протягом всього жовтня мало не в кожному номері «Діла» повідомляли про репресії з боку армії та поліції. Описи окремих ревізій і квартирувань були переповнені публіцистичним драматизмом, що виявлявся лише плодом уяви авторів. Перебільшену інформацію на шпальтах «Діла» і газетні плітки часто сприймали як факти. У статтях такого змісту з'являлися, наприклад, відомості про кількатисячні загони поліції або втечу від війська до лісу цілих сіл³⁶.

Паралельно з описами матеріальних втрат та численних випадків побиття чоловіків, жінок, людей похилого віку і дітей українська преса також подавала

³¹ Słowo Polskie. 1930. Nr. 269. 1 października. S. 1.

³² DALO. F. 1. Op. 51. Spr. 247. Memoriał ks. bp. Iwana Buczki sufragana lwowskiego o ekspedycjach karnych w woj. lwowskim z 12 X 1930 r.: Wiek Nowy. 1930. Nr. 8830. 22 listopada. S. 1.

³³ Słowo Polskie. 1930. Nr. 245. 8 września. S. 5.

³⁴ Szerzej див.: Шульгин О. Державність чи Гайдамаччина? Париж, 1931.

³⁵ DALO. F. 121. Op. 3с. Spr. 601. Komunikat Ukraińskiej Głównej Rady Emigracyjnej w sprawie wypadków w Galicji Wschodniej z 8 listopada 1930 r.; DALO. F. 231. Op. 1. Spr. 1540. Komunikat poufny nr 5 dotyczący emigracji ukraińskiej we Francji; Głos Polski. 1930. Nr. 41. 12 października. S. 4.

³⁶ Przykładowo див.: Діло. 1930. № 215. 27 вересня. С. 1; Там само. № 217. 1 жовтня. С. 2; Там само. № 218. 2 вересня. С. 2; Там само. № 222. 7 жовтня. С. 4; Діло. 1930. № 223. 8 жовтня. С. 3; Діло. 1930. № 237. 24 жовтня. С. 1.

неправдиву інформацію про вбивства польськими функціонерами невинних українців. Найвідомішою стала справа про Євгена Мандзія, пароха Греко-Католицької Церкви у Багатківцях (повіт Підгайці), про смерть якого внаслідок побиття поліцією повідомили не лише українські, але й закордонні видання. Ця інформація швидко виявилася фальшивою, бо парох лише поїхав з дому на кілька днів, нікого не повідомляючи про свої наміри. Відголос цієї пропаганди поза Польщею був настільки значним, що до справи втрутилося навіть Міністерство закордонних справ³⁷.

Пресова війна у Львові найгостріше проходила між «Ділом» і «Słowem Polskim». Обидві щоденні газети мали величезний вплив на суспільство, а їхні аргументи кожна зі сторін протистояння вважала єдино правильними. Ці видання належали певним політичним силам, тому були прийнятними всі методи агітації. Ніхто не перебирав словами, використовуючи гучні назви статей, щоб впливати на сприйняття інформації.

З посиленням репресій «Діло» все частіше апелювало до так званої «правної самооборони». У статті під назвою «За правну самооборону» йшлося про певні положення Конституції Речі Посполитої, згідно з якими держава мала охороняти всіх громадян незалежно від національності. Автор закликав українців збирати докази про порушення їхніх прав, писати скарги і в разі потреби знімати побої. Особливу роль у цій «самообороні» мала інтелігенція³⁸. Відповідь «Słowa Polskiego» була промовистою. У статті «Авторитет державної вдали» іронічно зазначали, що «може, певні особи й інституції зайнялися б краще складенням списків паліїв і диверсантів на користь влади? Без сумніву, їм би це вдалося легко, а скільки часу вони б заощадили на поліційних обшуках, а тим самим на ревізіях, що так їх доймають»³⁹.

З польського боку помітною була тенденція до загальнонародної мобілізації суспільства для «підтримки почуття, охорони авторитету і сили державної влади»⁴⁰. Так, преса намагалася забезпечити максимальну підтримку окремим рішенням влади. Наведена стаття зі «Słowa Polskiego» звертала увагу читачів не тільки на диверсії українців, але й на позицію поляків з антидержавними настроями, що сприяла саботажам: «Мусите піти в маси людей на нашій території з культом державної влади, охороняти на кожному кроці її авторитет і силу, інакше станете в ряди ворожих сил, що працюють над знищенням нашої країни, над згубою нашої Вітчизни і свободи»⁴¹.

Одночасно пропагували подальше осадництво поляків у Східній Малопольщі. Згідно зі статтею «Польська молодь – на село», провінційні академічні осередки мали нейтралізувати «вогнища і джерела злочинів» через освітню і культурну працю з сільською молоддю у всіх повітах, бо «справою держави є репресії за

³⁷ AAN. 322.2257. Uwagi MSZ w związku z petycjami wniesionymi do Ligi Narodów w sprawie wypadków w Małopolsce Wschodniej w II półroczu 1930 r.: Діло. 1930. № 224. 9 жовтня. С 1; Słowo Polskie. 1930. Nr. 280. 13 października. S. 1.

³⁸ Діло. 1930. № 221. 5 жовтня. С. 2.

³⁹ Słowo Polskie. 1930. Nr. 270. 3 października. S. 1.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

бандитизм. Справою Вашою – ширити польську культуру на теренах повітів, де існує загроза»⁴².

«Діло», своєю чергою, закидало «Słowu Polskiemu» подвійну мораль, адже видання закликала до збереження майна та життя одних громадян і до знищення інших⁴³.

Ривалізація обох щоденників була далекою за формою і змістом від мериторичної дискусії. Досить показовою в цьому контексті є стаття «Słowa Polskiego» «Мудрий і мудрий» («*Mudryj a mądry*»), в якій головного редактора «Діла» Василя Мудрого було названо неадекватним, а його прізвище – невідповідним до змісту газети⁴⁴. В іншій статті написано: «Тубільське населення вважає себе в переважній більшості за русинів, назва українців, що завжди містить політичні контексти, нав'язується лише політичними діячами»⁴⁵.

«Діло» не пропускало жодної атаки такого типу. У статті «Слово Польське розв'язало українську проблему в Польщі» автор тексту розкритикував редактора «Słowa Polskiego» за націоналістичну риторичку, що сіє ненависть до українців і закликає до знищення всього культурного і господарського доробку цього народу. Згадав автор і те, що хоча «Słowo Polskie» презентує себе як проурядова газета, до 1926 р. видання було друкованим органом ендеків, тож нічого дивного, що зміст певних статей має власне такий антиукраїнський характер⁴⁶.

Медійна війна, що точилася на сторінках львівської преси, була некорисною для обох сторін в контексті розвитку подальших українсько-польських взаємин. Суспільні настрої та міжнаціональні стосунки впливали також і на публікації, які безпосередньо видавали через УВО/ОУН. Автор однієї з них стверджував, що метою таких часткових виступів є організоване поширення в країні неспокою і паніки серед польського населення, а також перемога над польським духом експансіонізму. Стаття закликала сіяти серед польських мас сумніви щодо того, чи здатна влада протистояти українцям, а серед самих українців належало культивувати вороже ставлення до Польської держави⁴⁷. Іншим прикладом ворожості УВО/ОУН до поляків була стаття в празькому виданні «Розбудова нації». Суть статті зводилася до того, що наближається війна, до якої треба готуватися, і в момент, коли вона розпочнеться, усі побачать відродження безжальних Гонти і Залізняка, які не будуть шукати винних: спершу розстріляють, а вже потім судитимуть і вестимуть слідство, тоді «поет зможе заспівати “батько забив власного сина”»⁴⁸.

Ситуація в Польщі швидко привернула увагу європейської громадської думки. Так, польсько-українська пресова війна вийшла за межі кордонів Речі Посполитої. І це була не випадковість, а спланована українцями акція. Діячі ОУН докладали

⁴² Ibid. Nr. 244. 7 września. S. 5.

⁴³ Діло. 1930. № 237. 24 października. S. 1.

⁴⁴ Słowo Polskie. 1930. Nr. 303. 5 listopada. S. 5.

⁴⁵ Ibid. Nr. 283. 16 października. S. 1–2.

⁴⁶ Діло. 1930. № 232. 18 жовтня. S. 3.

⁴⁷ Україна. 1930. Nr. 19. 17 października. S. 1–2.

⁴⁸ Rzemieniuk F. Unici Polscy 1596–1946. Siedlce, 1998. S. 210.

значних зусиль для ведення пропаганди у Великобританії, Німеччині, Швейцарії, Литві та Бельгії, надсилаючи мало не щодня нову інформацію про репресії щодо українців. Інтерпретуючи факти на свій лад, націоналісти буквально ініціювали кампанію, завданням якої було зниження міжнародного авторитету Польщі.

В період з осені 1930 р. до весни 1931 р. у європейській пресі з'явилась низка статей, які виставляли Польщу в дуже негативному світлі. Найбільше публікацій вийшло в англomовних країнах (165 статей у Великій Британії, Сполучених Штатах і Канаді), в Німеччині (312 статей), у Чехословаччині (40 статей), в Італії (20 статей) і у Франції (20 статей). У радянській пресі інформація про пацифікацію також з'являлася кільканадцять разів. Менше про події в Польщі писали в литовських, латиських, бельгійських, швейцарських і австрійських виданнях. Італійські газети, наприклад, протестували проти арешту українських політиків і репресій з боку влади. Радянська преса, натомість, акцентувала на імперіалістичному та фашистському характері Польщі, яка нібито тримається тільки на насильстві щодо своїх громадян⁴⁹.

Певна критика Польщі пролунала і на Міжнародному конгресі федерації друзів Ліги Націй, що проходив 13–15 жовтня і об'єднав 22 держави. Делегати прийняли рішення відрядити до Польщі представників міжнародної преси для збору детальнішої інформації, щоб згодом на її основі вдаватися до певних дій⁵⁰.

Першим, хто прибув до Польщі вже 16 жовтня, був Едвард Шапюїза – головний редактор газети «Journal de Geneve». Під час свого візиту він зустрівся з воєводою Львова і оглянув місто, що загалом справило на нього добре враження. Приїзд редактора у львівській пресі коментували по-різному. «Słowo Polskie» написало, що Шапюїза «виявив велике розуміння до ситуації і місцевих стосунків». «Діло», своєю чергою, іронічно заявило: «миж собі можемо уявити як інформовано цього редактора про наші відносини»⁵¹.

21–24 жовтня Львів, а згодом інші міста Східної Малополющі відвідав генеральний консул Великобританії Франк Савері. З ним прибув і А. А. Баркер, редактор «Times». Офіційну причину їхнього візиту було окреслено як «відновлення давніх стосунків, що об'єднують їх із Східною Малополющею»⁵². Ніхто, однак, не сумнівався, що їхнім завданням була перевірка фактів про репресії щодо українського населення. Одразу по приїзді вони побачилися з львівським воєводою, очільником Окружного Корпусу IV, повітовим старостою, головою Апеляційного суду та іншими представниками світу політики. 22 жовтня гості зустрілися з Генриком

⁴⁹ AAN. Sygn. 322.2258. Notatka w sprawie wykorzystania wypadków w Małopolsce Wschodniej przez czynniki urzędowe oraz prasę sowiecką dla celów agitacyjnych przeciw państwu polskiemu; Діло. 1930. № 237. 24 жовтня. С. 4; Там само. № 238. 25 жовтня. С. 2. Dokładny spis artykułów o wydzwieku antypolskim, które zostały opublikowane zagranicą – див.: На вічну ганьбу Польщі. Твердині варварства в Європі. Прага, 1931. С. 109–152.

⁵⁰ Діло. 1930. № 235. 22 жовтня. С. 4.

⁵¹ Там само. № 232. 18 жовтня. С. 2; Gazeta Lwowska. 1930. Nr. 240 17 października. S. 5; Słowo Polskie. 1930. Nr. 284. 17 października. S. 5.

⁵² Słowo Polskie. 1930. Nr. 289. 22 października. S. 3.

Лоевенгерцом – відомим спеціалістом з міжнародних відносин, що ще раз підтвердило справжню мету їхнього приїзду⁵³.

Надалі до Польщі регулярно приїжджали представники преси і різних правозахисних інституцій. Так, 21 жовтня до Варшави прибули члени Товариства друзів Ліги Націй, серед яких був Вальтер Напер з Великобританії, Йозеф Вільфан – словенець з Італії, голова Конгресу національних меншин у Женеві, а також делегати з Голландії і Югославії. Через кілька днів вони вирушили до Львова, відкрито декларуючи мету – перевірку інформації про польські зловживання щодо українців⁵⁴.

Візиту журналістів і кореспондентів продовжилися в середині листопада 1930 р. Тоді до Східної Малопольщі прибули редактор «Chicago Daily News» Неглі Фарсон і берлінський кореспондент «Manchester Guardian» С. А. Фоугт⁵⁵. У другій половині листопада до Львова приїхав латиський журналіст Арвед Аренстам з газети «Jaunakas Sinas» та відвідав навколишні села. З огляду на велику кількість гостей польська преса іронізувала, що якби в іноземного журналіста запитали про мету приїзду, він би з усмішкою відповів: «Стільки чути про жадливу польську акцію пацифікації на українських селах, що я захотів на власні очі побачити, чи рижете тут живцем людей, а потім окремі частини вішаєте на деревах при дорозі»⁵⁶.

Численні візити журналістів з-за кордону, особливо до Львова і околиць, а також факт того, що частина з них самостійно вела розслідування, фальсифікувала інформацію і фабрикувала цілі справи, призвели до того, що львівський воєвода 22 жовтня видав розпорядження про положення іноземців на території воєводства. В документі вже на самому початку було наголошено, що значна частина західних журналістів не приїжджає до Польщі, щоб розмовляти про факти, а просто збирає вибіркові докази для подальшої антипольської кампанії. Виявляючи на території воєводства іноземних журналістів і кореспондентів, які не зголосилися до локальної влади і не отримали від неї дозволу на роботу, поліція зобов'язувалася арештувати їх і доставити до староства, яке приймало подальші рішення щодо їхнього перебування в Польщі. Якщо дії журналістів виходили за межі їхньої професійної діяльності, справи мали розглядати відповідні судові інстанції⁵⁷.

Таке радикальне рішення воєводи спричинив арешт канадського журналіста Вільяма Фредеріка Дея 21 жовтня поблизу Бібрки. Представник закордонного видання, пов'язаного, як потім стало відомо, з українською діаспорою в Канаді,

⁵³ Ibid. Nr. 293. 26 października. S. 5. W efekcie tej wizyty na łamach «Times'a» 13 XII 1930 r. ukazał się dość obszerny artykuł, obrazujący obiektywnie stosunki polsko-ukraińskie w Polsce. Treść artykułu mocno polemizowała z doniesieniami «Manchester Guardian», który wypowiedział się wyłącznie w tonie antypolskim. Wskazano jednoznacznie, że to działania ukraińskie sprowokowały władze polskie do podjęcia takich kroków. Szerzej div.: Głos Polski. 1930. Nr. 52. 25 grudnia. S. 1.

⁵⁴ Słowo Polskie. 1930. Nr. 290 z 23 października. S. 5.

⁵⁵ Ibid. Nr. 313. 15 listopada. S. 7.

⁵⁶ Ibid. Nr. 322. 24 listopada. S. 9.

⁵⁷ DALO. F. 121. Op. 3c. Spr. 609. Pismo wojewody lwowskiego z 22 X 1930 r. do wszystkich starostów województwa w sprawie przeprowadzania wywiadów na terenie objętym akcją pacyfikacyjną.

разом з українським адвокатом Олександром Марічкаком та лікарем Богданом Марушком збирали свідчення місцевих українців без попереднього повідомлення про це влади. Справу було передано воєводи, а він вже передав її до МЗС⁵⁸.

Що цікаво, зовсім іншим було розпорядження тернопільського воєводи від 31 жовтня, хоча стосується воно цієї ж події. В його документі йшлося: незалежно від того, звідки приїжджають журналісти і кореспонденти і які видання вони представляють, обов'язком староств є прийняти їх доброзичливо і всіляко сприяти їхній роботі. Власне приязна атмосфера мала створювати враження від перебування в країні. Проте формальний бік не залишався поза увагою – старости мали інформувати про кожного закордонного журналіста на своїй території⁵⁹.

Складно однозначно сказати, чий з двох варіантів був кращим. На противагу арешту В. Ф. Дея наведемо спостереження британського консула Ф. Савері: «В одному з малих містечок Тернопільського воєводства є кілька зруйнованих бомбардуванням за часів Великої Війни будинків, які ще не відновлювали. Недавно там було помічено молодого чоловіка з камерою в руках. Кілька днів по тому його арештували за належність до УВО. Серед його речей були знімки тих руїн, а на звороті фотокарток напис «Польські злочини на території Західної України: будинок Просвіти [місце для назви населеного пункту], висаджений в повітря поляком»⁶⁰.

Як видно, польська влада часто була не готовою до агітаційної атаки з боку західної преси. Схожа ситуація складалася і в польських дипломатів, не маючи розпоряджень від центру, вони нерідко просто імпровізували⁶¹. Але будь-яка інституційна діяльність була все ж кращою за мовчання, що могло б здатися підтвердженням правдивості пропаганди. Прикладом рішучої діяльності дипломата може слугувати представлення 19 жовтня офіційного протесту посла Польщі у Сполучених Штатах Америки Титуса Філіповича у зв'язку зі статтею німецького кореспондента «New York Herald Tribune»⁶². Працівники польських консульств не завжди могли ефективно протидіяти антипольським кампаніям. Так, один канадський громадянин польського походження написав листа зі скаргою на те, що місцева преса подає неправдиву інформацію щодо польсько-українських відносин в Польщі, тоді як з боку консульства не було жодної реакції⁶³.

Найширшою виявилася антипольська кампанія у британській пресі. В найпопулярніших виданнях, зокрема в урядовому «Manchester Guardian», протягом двох тижнів жовтня майже щодня з'являлася інформація про злочини польської

⁵⁸ DALO. F. 1. Op. 51. Spr. 855. Raport sytuacyjny starosty lwowskiego grodzkiego. Nr. 155 z 22 X 1930 r.; Telefonogram Wydziału Bezpieczeństwa Urzędu Wojewódzkiego we Lwowie do MSZ z 23 X 1930 r.

⁵⁹ DAIFO. F. 231. Op. 1. Spr. 1373. Pismo wojewody tarnopolskiego z 21 X 1930 r. w sprawie objazdu terenu przez korespondentów zagranicznych.

⁶⁰ Zięba A. Ukraińcy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914–1939). Kraków, 1998. S. 305.

⁶¹ Pierwsze instrukcje z MSZ do placówek polskich przyszły dopiero w trzeciej dekadzie października 1930 r. Див.: Pisuliński J. Pacyfikacja w Małopolsce Wschodniej na forum Ligi Narodów. *Zeszyty Historyczne*. Paryż, 2003. Z. 144. S. 114.

⁶² Діло. 1930. № 235. 22 жовтня. С. 4.

⁶³ DALO. F. 1. Op. 51. Spr. 855. List Serafina Kokoszki do KW PP we Lwowie z 10 I 1931 r.

влади проти українського населення. Ситуація була серйозною, бо спричиняла масові віча на підтримку українців, резолюції про осудження дій Польщі, апеляції до Ліги Націй з вимогами вплинути на владу Речі Посполитої⁶⁴.

На початку 1931 р. газетне бюро ОУН почало ще інтенсивніше вести антипольську пропаганду. За фінансового сприяння Німеччини, частково також Литви і Чехословаччини, публікували бюлетені – так звані чорні книги, покликані представляти важку долю українців Польщі. Публікація «На вічну ганьбу Польщі» була видана англійською, німецькою, французькою, чеською, литовською і, ясна річ, українською мовами⁶⁵.

Це викликало відповідь з польського боку – поляки опублікували кількома мовами (серед інших англійською, італійською, французькою, німецькою) спеціальну заяву. В ній було детально описано тло саботажів, те, яким було політичне, господарське і культурне становище українців до 1930 р. і чому політика пацифікації була виправданою⁶⁶. Дещо згодом вийшла друком невелика брошура про польсько-українські відносини і права українського населення у Східній Мало-польщі згідно з конституцією⁶⁷.

Антипольська кампанія ОУН не пройшла повз увагу Ліги Націй. Офіційний розгляд справи про події у Східній Мало-польщі проходив з 18 жовтня 1930 р. до 13 лютого 1931 р. В цей період приймали скарги від українців та середовищ, які їх підтримували. Проте з часом емоції почали вщухати і європейські політики у своїх рішеннях вже спирались на різносторонні аргументи і факти. Тон європейської преси теж став м'якшим, не стосувалося це лише німецьких і литовських видань.

Як відомо, скарги з боку українців на дії польської влади надходили майже рік. Врешті 30 січня 1932 р. Ліга Націй оголосила свій вердикт: Польща не веде проти українців політики переслідування і насильства. Відхилення скарг українців було пов'язане з кількома чинниками, зокрема співпрацею ОУН з Німеччиною, значною кількістю диверсій, вбивством Тадеуша Головка та фактами фальсифікації доказів і свідчень. Суттєвим було і те, що акцію пацифікації спровокували самі українці, влаштовуючи саботажі проти держави і її громадян. Позаяк безпека держави опинилася під загрозою, в аргументах Ліги Націй політику, орієнтовану на встановлення спокою, трактували як законну, потрібну і навіть необхідну⁶⁸.

Інтенсифікація саботажів у Східній Мало-польщі закономірно викликала інтерес польської, української і західноєвропейської преси. Мовчання українських політиків, інтелігенції і духовенства у цій справі погіршувало ситуацію, адже

⁶⁴ AAN. Sygn. 322.5095. Pismo ambasadora RP w Londynie do ministra spraw zagranicznych z 2 I 1931 r.; AAN. Sygn. 322.2257. Raport polityczny nr 2/31 Ambasady RP w Londynie z 29 I 1931 r.

⁶⁵ Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Київ, 2007. С. 199.

⁶⁶ Przykładowo – див.: AAN. Sygn. 322.2257. Pismo ambasadora RP przy Stolicy Apostolskiej do ministra spraw zagranicznych z 6 II 1931 r.

⁶⁷ Див.: The Situation in Southeastern Poland. («Eastern Galicia»), Polish Library of Facts, New York, 1931.

⁶⁸ Mazur G. Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r. *Zeszyty Historyczne*. Paryż, 2001. Z. 135. S. 38–39.

польська преса, незважаючи на правдивість чи неправдивість інформації, звинувачувала всіх українців в антидержавній діяльності. Вважали, що мовчання означає тиху згоду і підтримку дій УВО/ОУН, хоча б моральну.

З іншого боку, українці вступили в медійну війну майже одразу після впровадження режиму пацифікації. Зазначимо, що українська сторона виявилася напрочуд добре підготованою. Про це свідчить координованість пропаганди, що проходила в усьому світі, і її ефективність, що виявилася в організації у різних країнах акцій підтримки українського населення Польщі.

Поляки у першій фазі пресової війни опинилися в значно гіршому становищі. Реакція МЗС хоч і була адекватною, запізнилася, а це призвело до погіршення репутації і зниження авторитету Речі Посполитої на Заході. Заяви польських дипломатів на початку зводилися лише до заперечення скарг українців і тільки згодом вони перейшли до надання фактів і статистики.

Польсько-українська медійна війна мала двоякі наслідки – зовнішні і внутрішні. В середині держави загострилися міжнаціональні суперечності, що ускладнювало пошук *modus vivendi* протягом кількох наступних років. На міжнародній арені антипольська пропаганда породжувала ворожість до Речі Посполитої як держави. Образ Польщі як країни, де порушуються права національних меншин, ускладнював співпрацю з політичними центрами Європи. Попри те, що вердикт Ліги Націй формально виправдав кроки Варшави, повністю відновити колишній авторитет вдавалося не завжди, це шкодило політичній безпеці Польщі.

До позитивних аспектів справи належало хіба те, що частина українців, яка не погоджувалася з тактикою УВО/ОУН і по-іншому розуміла сенс подій, намагалася знайти шляхи до порозуміння. Парадоксально, але ситуація, що склалася в 1930 р., стала однією з підвалин польсько-українського порозуміння в 1935 р.

REFERENCES

- Dilo. (1930, Serpen 1), 168, 4 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Veresen 10), 200, 3 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Veresen 2), 218, 2 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Veresen 27), 215, 1 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Veresen 4), 195, 5 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Veresen 5), 195, 4–5 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Zhovten 1), 217, 2 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Zhovten 18), 232, 2-3 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Zhovten 22), 235, 4 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Zhovten 24), 237, 1,4 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Zhovten 25), 238, 2 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Zhovten 5), 221, 2 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Zhovten 7), 222, 4 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Zhovten 8), 223, 3 [in Ukrainian].
Dilo. (1930, Zhovten 9), 224, 1 [in Ukrainian].
Gazeta Lwowska. (1930, Październik 17), 240, 5 [in Polish].

- Gazeta Lwowska. (1930, Sierpień 31), 200, 1–2 [in Polish].
- Gazeta Lwowska. (1930, Sierpień 3–8), 177, 1 [in Polish].
- Gazeta Lwowska. (1930, Wrzesień 11), 209, 5 [in Polish].
- Gazeta Lwowska. (1930, Wrzesień 17), 214, 5 [in Polish].
- Gazeta Lwowska. (1930, Wrzesień 19), 216, 5 [in Polish].
- Gazeta Lwowska. (1930, Wrzesień 21), 218, 5 [in Polish].
- Gazeta Lwowska. (1930, Wrzesień 7), 206, 3 [in Polish].
- Głos Polski. (1930, Grudzień 25), 52, 1 [in Polish].
- Głos Polski. (1930, Listopad 15), 313, 7 [in Polish].
- Głos Polski. (1930, Listopad 24), 322, 9 [in Polish].
- Głos Polski. (1930, Październik 12), 41, 4 [in Polish].
- Głos Polski. (1930, Październik 26), 293, 5 [in Polish].
- Głos Polski. (1930, Październik 5), 40, 4 [in Polish].
- Głos Polski. (1930, Sierpień 31), 35, 2 [in Polish].
- Mazur, G. (2001). Problem pacyfikacji Małopolski Wschodniej w 1930 r. *Zeszyty Historyczne*, 135, 38–39 [in Polish].
- Mirchuk, P. (2007). *Narys istorii Orhanizatsii Ukraïnskykh Natsionalistiv*. Kyiv [in Ukrainian].
- Na vichnu hanbu Polshchi. Tverdnyi varvarstva v Evropi*. (1931). Prague [in Ukrainian].
- Ostaneck, A. (2015–2016). Patsyfikatsiia 1930 roku – diia chy protydiia polskoi vlady v konteksti bezpeky derzhavy i rehionu (A. Varanytsia, Trans.). *Istorychni ta kulturolohichni studii*, 7–8, 133–147 [in Ukrainian].
- Rozporządzenie prezydenta RP z 6 III 1928 r. o Policji Państwowej. (1928). *Dziennik ustaw*, 28, 257 [in Polish].
- Rzemieniuk, F. (1998). *Unici Polscy 1596–1946*. Siedlce [in Polish].
- Shulhyn, O. (1931). *Derzhavnist chy Haidamachchyna?* Paris [in Ukrainian].
- Słowo Polskie. (1930, Listopad 5), 303, 5 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Październik 1), 269, 1 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Październik 13), 280, 1 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Październik 16), 283, 1–2 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Październik 17), 284, 5 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Październik 2), 269, 1 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Październik 22), 289, 3 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Październik 23), 290, 5 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Październik 3), 270, 1 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Sierpień 23), 229, 1 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Sierpień 2–8), 208, 7 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Sierpień 3–8), 209, 5 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Sierpień 4–8), 210, 7 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Wrzesień 4), 241, 4 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Wrzesień 5), 242, 7 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Wrzesień 6), 243, 7, 9 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Wrzesień 7), 244, 5 [in Polish].
- Słowo Polskie. (1930, Wrzesień 8), 245, 5 [in Polish].

Ukraina. (1930, X, 17), 19, 1–2 [in Polish].

Ustawa z 15 VII 1925 r. o zakwaterowaniu wojska w czasie pokoju. (1925). *Dziennik ustaw*, 97, 681 [in Polish].

Wiek Nowy (Lwów). (1930, Wrzesień 17), 8773, 12 [in Polish].

Zięba, A. (1993). Pacyfikacja Małopolski Wschodniej w 1930 roku i jej echo wśród emigracji ukraińskiej w Kanadzie. In *Przez dwa stulecia XIX i XX w. Studia historyczne ofiarowane prof. Waławowi Felczakowi* (pp. 72–89). Krakow [in Polish].

Zięba, A. (1998). *Ukraińcy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914–1939)*. Krakow [in Polish].

Adam OSTANEK

Doctor of History

Professor at the Faculty of Security, Logistics and Equipment

J. Dombrowski Military University of Technology in Warsaw

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0801-8110>

e-mail: adam-ostanek@wp.pl

DOI: 10.33402/up.2020-13-224-242

THE PRESS DISPUTE OF POLES AND UKRAINIANS AROUND THE ISSUE OF SABOTAGE AND PACIFICATION IN 1930 IN THE LVIV PRESS AND ITS CONSEQUENCES FOR POLISH-UKRAINIAN RELATIONS AND THE SECURITY OF THE SECOND POLISH REPUBLIC

Media always constituted the tool for conducting operations about propaganda character. Frequently, particularly in extreme situations, they were also used to lead hot wars to promote determined political opinions or rightness. On account of the intense influence of media on societies, all such battles affected the state security system. If the dispute had character exclusively regional, effects of the press war were curbed; if the press dispute exceeded national borders, its consequences were definitely greater – from damaging the authority to international stigmatizing. The Polish-Ukrainian media dispute, which exploded around coercive action, taken concerning sabotage conducted by Ukrainian nationalists in the summer months of 1930 in Eastern Małopolska, had enormous meaning for the security system of the Second Polish Republic. In the first phase, it had a significant influence on worsening, and this way not best already, of Polish-Ukrainian relations in the Polish state. In the second phase, after triggering the defamatory campaign off at the Polish address on the international arena, it resulted in the League of Nations accepting nine complaints against Poland under pressure from public opinion and part of the influential politicians. It took effect with the annual proceeding of the matter what damaged the authority of Poland in the international arena as well as strengthened the adverse image of the Republic in many countries.

Keywords: Second Polish Republic, Eastern Małopolska, Polish-Ukrainian relations, security, Lviv press